

Orhan Kemal'in Sosyal Adalet Perspektifinden Kadın ve Çocuk

Ezgi Çırak¹

Özet:

Hukuk bilimi pek çok disiplin ile iç içedir. Bunlardan biri olan edebiyatla ilişkisi ise bu çalışmanın konularından birisi olacaktır. Hukukun katı ve kuralcılığının aksine edebiyat gibi disiplinlinler hukukçuya daha adaletli ve insani bir bakış açısı kazandırır. Edebiyat kimi zaman hayatın içinden kesitler sunmakta ve bu kesitler hukuka ayna tutmaktadır.

Edebiyatımızda Üç Kemaller olarak anılan yazarlardan biri olan Orhan Kemal'in eserleri çalışmanın esas konusu olacaktır. Sanayileşmenin gecikmesi AB ve ABD'de gelişen kapitalistleşme sürecinin Türkiye'de farklı bir süreçten geçmesine neden olmuştur. Özellikle 1940'lı yıllar Türkiye'nin tarıma dayalı sanayisinin geliştiği yıllar olup araştırma konumuz olan yazarımız Orhan Kemal'in eserleri bu yılların Çukurova'sının renkli ve zengin dünyasındaki sömürülen işçilerin hayatlarını anlatırken bir yandan da romanlarında kendi hayatından izler sunup bu izleri salt otobiyografik bir anlatı olarak tutmayıp toplumsallaştırmıştır. Çalışmada Orhan Kemal'in bazı kitapları incelenmiş olup ; kapitalizme, sınıfsal çatışmalara ve ekonomik adaletsizliğe dayalı sorunlar yazarın adalet anlayışı ile birlikte irdelenmiş, toplum düzeni eleştirilerinin izi sürülmüş ve özellikle kadın ve çocuk olgusu üzerinden sosyal adalet ve hak kavramları irdelenmiştir. Zira Orhan Kemal'in romanlarında umutlu insan hep başrolde ve umudun en gerçekçi simgesi çocuklar ve kadınlardır.

Anahtar Sözcükler: Sosyal Adalet, Edebiyat, Hukuk, Çocuk, Kadın

¹ Anadolu Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, 4. sınıf öğrencisi

Giriş

Hukuk; iyinin ve adaletin sanatıdır. Hukukun tanımı için onlarca filozofun tanımlarından biri ya da ders kitaplarının tanımları seçilebilirdi. Ancak bu tanımlar bize ezberletilmiş, tıpkı dogmatik pozitif hukuk kuralları gibi olması gerekenin değil olanın yeniden dayatılmasına eşdeğer olurdu. Hukuku, salt uyulması gereken kurallar bütünü olarak ele alıp, iyiyi ve adaleti sağlama koşulunu göz ardı edersek şu an içinde bulunduğumuz hukuk sistemiyle karşı karşıya kalırız. Pekâlâ, hukuku bu katı kuralcılığında sıyırıp nasıl insana ait kılarız? Bunun için hukukçulara hukukçu kimliği dışında başka yan kimlikler kazandırılması gerekir. Bir hukukçu ister savunma ister yargılama ister iddia makamında olsun, kanunları ezbere bilmeleri, bütün usul hukuku kurallarına uygun bir yargılama aşamasından geçilmesini sağlamaları adalet adına hiçbir şey ifade etmez. İnsana insan olarak bakmak verilecek kararlarda, yapılacak savunmalarda adil olma erdemine ulaştırır.

Bu bağlamda karşımıza edebiyat çıkar. Peki, edebiyat nedir? Edebiyat bir hak arama sanatıdır. Nitekim çoğu romanda, hikâyede ya da şiirde yazıldığı dönemin izlerini görürüz. Ortaya çıkıp otoriteyi eleştiremeyen bir yazar bunu romanın başkahramanı sayesinde yapar. Başka bir kitabın yoksulluk çeken karakterleri ise yazıldığı dönemin yoksulluğunu gözlerimizin önünde canlandırır. Edebiyat aynı zamanda hayata ayna tutmaktır. Bu ayna kimi zaman bir mühendis kimi zaman bir sosyolog, eğitimci, kimyager, tarihçi, psikolog veyahut hukukçu tarafından tutulur. Bir yazarın, şairin gözünden bakmadan göremeyeceğimiz hayat hikâyelerini, insana ait kimlikle görmemiz yine edebiyata özgüdür.

Hukuk ve edebiyatın bu ilişkisini göz önünde bulundurduğumuzda pek çok güzide yazarımızın ve şairimizin aslında adalet perspektifini gözlemleyebiliriz. Pek çoğu adalet adına kalemlerini ve sözlerini kullanmışlardır. Söz' ün adaleti, Türkçede,

Orhan Kemal'de tecelli eder. (Bingöl, İlyaz , 2010) Orhan Kemal yapıtların gözlem gücünü ortaya çıkarır. Onun eserlerini okuyan 1950'lerin Çukurova'sını da İstanbul'unu da çok yakından bilir, adeta yaşamışçasına. Bunun yanında kendisinin de ifade ettiği gibi yazını da bize halkı ve adalet anlayışını anlama imkânı verir; "Yazarın bir amacı olmalı. Bu amaç, halkın yararına dönük olmalı derim." (Bezirci,Asım 1984 :51)

Bunların ışığında yazının ileriki bölümlerinde Orhan Kemal'in eserlerinde kadın ve çocuk olgusu çerçevesinde hukukun başat amacı olması gereken adalet kavramının en iyi örneklerini görebildiğimiz Orhan Kemal eserleri irdelenecek ve örnekler sunulacaktır.

Orhan Kemal'in Edebiyatı

Orhan Kemal'in romanları ve öyküleri 1950'li yılların toplumsal panoramasını yansıtır. Türkiye'nin içinden geçtiği tarihsel sürecin yansımalarını toplumu oluşturan her bir yapı taşında; sanayi işçisinde, tarım işçisinde, köy ağasında, seyyar satıcıda, oyuncu kadında, suçlu bir çocukta, kaçak bir adamda, çamaşırcı bir kızda görürüz.

1950'lilerin gözde akımı olan varoluşçuluktan etkilenmemiş ve toplumsal gerçekçiliği sürdürmüştür. Ancak onun iyimserliği gerçekçiliğinin önüne geçmiştir. Bu iyimserlik dünyaya toz pembe bakmayı değil aksine onun halkın içinden olmasından kaynaklanır. "Romanlarımdaki iyimserlik bana, halkımızı yakından çok iyi tanımaktan geliyor. Daha açıkçası ben halkın kendisi, bir parçasıyım. Onun için yakından görüyor, biliyorum ki en kötü insanın bile iyi bir yanı var. Daha açıkçası, en kötü insanı içinde yaşadığı toplum yaratıyor. Onun için bizim bulunduğumuz toplumun değil, dünyanın gelecekte düzene gireceğini, düzenli toplum insanların da daha çok mutlu olacağına inanıyorum." (Bezirci,Asım 1984:50-51) Orhan

kemalin yarattığı karakterler ne kadar kötü koşullarda olsalar da içlerinde iyi, doğru bir insan ve her şeye rağmen amaçları olan, umut doludurlar. Kötü yolda olan bir insanın bile temelde ya ailesine bakma gayesi vardır ya da asıl amacı bu koşullardan kurtulmaktır.

Eserlerinde çoğunlukla otobiyografik özellikler görülür, “Çocukluğunun ve ilk gençliğini “Baba Evi”, gençliğini “Avare Yıllar” romanlarında görürüz.” (Kantarcı Aslı, 2006 :12) Çoğunlukla baba figürü, gurbet özlemi işlenir. Bunun yanında kendi hayatındaki izleri olduğu gibi kullanmamış aksine kurgulamıştır ve şöyle der : “Sanatçı doğanın kopyecesi değil, kendinden bir şeyler katabilen bileşimci olmalıdır.” (Bezirci,Asım 1984:53)

Orhan Kemal’in mükemmel gözlem gücü sayesinde meydana getirdiği eserleri sağlam diyalog kurguları ile öykü ve roman kahramanlarını değil insanları anlatır. Bu insanları anlamak bir halkı anlamaktır ve gerçek bir adalet düzeni halkı anlamakla mümkün olabilir. Bu yüzdendir ki Orhan Kemal ve onun edebiyatı adaletin yanındadır

Orhan Kemal’in Eserlerinde Kadın Olgusu

Romanlarında çocuklukla kadınlar üzerine yazan, kadını önemseyen ve romanının ana karakterini kadın yapan erkek roman yazarlarının başında Orhan Kemal gelir. (Uslu, A. Didem - Kasım-Aralık 2010:6) Kadınların ve çocukların yeri hep ayrı olmuştur Orhan Kemal’in roman ve öykülerinde.

Vukuat Var (1958), Hanımın Çiftliği (1961), Kaçak (1971) üçlemesinde hayat karşısında güçlü durmaya çalışan kadınları görürüz. Vukuat Var romanında kapitalistleşmenin-makineleşmenin başlamasıyla insan gücünün öneminin azalmasını ve bunun sonucunda elindeki tek güç kendi beden gücü olan işçi ve ırgatların ağalar karşısındaki güçsüzlüklerini okuyoruz. Peki, işçi kadınlar?

Hayatları boyunca ailesinden, kocasından, çevresinden anlatılmaz baskılar gören kadın, tarla ve fabrikalarda da sömürülmekte ve emeğini ucuza satmak zorunda bırakılmaktadır. (Güvenç, Refik Sıla 2009)Kadınlar için bu sömürünün çalışma hayatıyla bitmediğini, feodal aile yapısında kadının aile içindeki sömürüsünü de üç kitapta da hissedebiliriz. Hanımın Çiftliği'nde Güllü kadar diğer yan kadın karakterlerde ön plandadır. Güllü fabrikadaki çarpık düzene tek başına bile olsa karşı çıkabilecek güçte bir işçi kadın iken daha sonra Muzaffer ile evlenerek sınıf atlar. Romanda kapitalistleşen dünya sonucu paranın artan önemi ve gücünü görürüz. Ancak roman boyunca tacize uğrayan, sömürülen pek çok kadın görmeye devam ederiz. Hanımın Çiftliği, gücün iktidarının, iktidarın gücünün ağalar, beyler ve ileri gelenlerce nasıl fakir halk üzerinde denendiğini açık bir şekilde ortaya koyuyor. (Çopur ,Yusuf, Eylül 2009) Kaçak da ise zor koşullarda yaşayan kocası tarafından çocuğuyla birlikte terk edilmiş Hacer köyün ağasının yeğeni Topal Duran tarafından sürekli taciz edilir. Geceleri kapısına dayanmasına, 'oğlunu rahat ettiririm' diyerek vaatlerde bulunmasına rağmen Hacer'in dik duruşunu görürüz. Ansızın kapısını çalan kaçak Habip ise devlete ait toprakları üstüne geçirmeye çalışan Muzaffer Bey'den kendi yöntemi ile intikam almak için Muzaffer Bey'i vurur. Üç kitapta da değişen hayat koşulları, tek partili dönemden çok partili döneme geçişin sıkıntılarını, toprak ağalarını, fabrika patronlarını görürüz.

'Kötü yola düşmek: Kötü kadın olmak'(TDK) olarak tanımlanıyor Türk Dil Kurumu tarafından. Çünkü kötü yol kavramı sadece kadınlar içindir (!). Erkekler kötü yola düşmez ancak çapkın olur, haylaz olur. Tıpkı Orhan Kemal'in Kötü Yol romanındaki Nuran gibi, hayalleri olan, kalıplara sığmayan, istediğinin peşinde koşan kadınların düşmesi gereken yoldur; kötü yol. Oysa roman boyunca da görürüz ki esas kötü yolda olanlar para hırsıyla gözü boyanmış, çetelere karışmış, insanlıktan yoksun olanlar değil midir? Kadınların kurtuluş yolunu başka bir erkekte araması ise güzelliğiyle göze çarpan Nuran'ın taşradan İstanbul'a Reşat ile kaçması, Reşat'tan

kurtulmak için yine başka bir erkeğe sığınması ile gösterilir. ‘‘Kötü Yol’, çağdaş yaşamın Anadolu’da yaşayan genç kızlara nasıl, ne ölçüde yansıdığını; erkek egemen Anadolu kültüründe genç kızların, kadınların çağın ilerici önermelerine karşın nasıl edilgin bırakıldığını yalın, açık bir dille ortaya koyuyor.’ (Çelik Özer Tuğba, Nisan 2011) Romanda da değinildiği üzere esas tehlikeli olan ise kadının da bu ataerkil düzeni destekliyor olmasıdır. Kocasını şoför Reşat ile aldatan Bedia’nın kocasının öğrenmesi üzerine ‘erkek olup beni doyursaydın’ deyişi, Kenan’ın annesinin nişanlısına tokat atmaması üzerine ‘erkeklığın bu kadar mı?’ diye sorması gibi. Kadınların da bu ataerkilliği ve toplumsal cinsiyetin yüklediği rolleri kabullenip, yeri geldiğinde erkeklerden daha çok desteklemesi bu düzenin sürüp gitmesinin başat sebepleri arasında yerini almaktadır. Orhan Kemal’in diğer öykü ve romanlarındaki güçlü kadın karakterlerin yanında Nuran daha narindir ve güçlü kadın demenin aslında ekonomik bağımsızlıkla ilgili olduğunu gösterir.

Orhan Kemal’in Eserlerinde Çocuk Olgusu

‘Orhan Kemal’in çocuk öykülerinde çalışan, evine ekmek götürün, suça itilen, ırzına geçilen çocuklar vardır. Çocukluklarını yaşayamayan, yaşamın sertlikleri karşısında şaşkına dönmüş çocuklar...’ (Yağcı,Öner, Haziran 2005) Hem öykülerinde hem romanlarında çocuklar da tıpkı yetişkinler gibi zor koşullarda yaşayan, ailesine bakmak zorunda olan hayatın tüm zorluklarına rağmen ışık yüzlüdürler.

‘Saat iki buçuğa doğru çocuk Sami’nin duracak hali kalmamıştı. Uykusu dağılsın diye, başını makinenin demirine vurdu, göz kapaklarını cimcikledi, elini ısırıldı, tırnağına baktı... Vücudu lapaya dönmüştü. Atölyenin benzin, gazyağı kokan ağır havası başını ağrıtyordu, bu ara makinenin yan demirine yaslandı, hafif hafif kestirmeye başlamıştı, birden öğle sendeledi ki, az kalsın yanı başında yağlı bir vınlıya dönen volanın arasına yuvarlanıyordu,

tutundu.’ (Kemal Orhan, 2003: 73) 150 ameden 80’nin çocuk olduğu bir fabrikanın anlatıldığı Uykü öyküsünde bu satırları okurken bizde iliklerimize kadar hissedimiz Sami’nin hissettiklerini.

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi’ne göre 18 yaşına kadar her insan çocuk kabul edilir, bu yaş altındaki insanların çalıştırılması yasaktır. Türkiye, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)’nün Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi Uluslararası Programı (IPEC) ile uzun vadeli olarak çocuk işçiliğini ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Ancak ne yazık ki tıpkı Orhan Kemal’in eserlerinde gördüğümüz çocuk işçiler ve onların koşulları, eserlerin üzerinden yaklaşık elli yıl geçmiş olmasına karşın vahametini korumakta.

Mavi Eşarp öyküsünde ise yazarımız vapurda tanıştığı küçük bir kızla sohbet eder. Kız hemencecik hayat hikâyesini anlatır. Küçük yaşına rağmen yaşadıkları büyüktür ve hiçbir şeyin farkında değildir. Amet abi dediği kişinin gazoz, çiklet karşılığı ona cinsel istismar uygulandığının bile farkında değildir. Hikâyede ailenin olmayışının, yoksulluğun sonucu farkındalığının oluşmaması ve yaşam koşulları anlatılır.

Anne veya babadan birinin hayatta olmayışının sonuçları veyahut onların davranışlarının etkilerinin çocuklar üzerindeki sonuçlarını pek çok hikâyeye ve romanında anlatmıştır Orhan Kemal. Kırmızı Kúpeler öyküsündeki otoriter baba ve silik bir anne anlatılmıştır. Aradaki dengesizlikten etkilenen ve babasından çok çekinen çocuk çareyi evde hizmetçilik yapan Elmas’a sığınmakta bulur. Elmas da bu evdeki otoriter baba ve onun yansıması olan babaannenin otoriter davranışlarından nasibini almaktadır. Yaşının küçüklüğüne bakılmaksızın dışardaki oğlanlarla konuşuyor diye cezalandırılacağını duyan Elmas çareyi kaçmakta bulur. Hikâyenin diğer kahramanı olan çocuk da onunla kaçmayı planlasa da yapamaz. Ondan hatıra olarak elinde tek kalan ise onun kırmızı kúpeleridir. Bu

kırmızı küpeler Elmas için özgürlüğe kaçış diğeri için ise özgürlük hayalinin simgesi olur.

Suçlu ve Sokakların Çocuğu romanlarında ise Cevdet'i görürüz. Cevdet annesinin ölümünün ardından hayatı değışmiş bir çocuktur. Üvey annesinin de zoruyla okuldan alınmış içine iyice kapanmış, okula gitmediğı için eski arkadaşlarından kopmuş, aralarında sınıf farkı oluşmuştur. Cevdet okula gitmediğı için işportacılığa başlamış ve tek eğlencesi arada gidebildiğı kovboy filmleridir. Filmlerden birinde gördüğü Aslan Tomson gibi olmak ister ve en büyük hayali Amerika'ya gitmektir. Yakın arkadaşı Cevriye ve Kosti de bu hayale ortaktır. Öyle ki Cevriye Amerika'ya gittiklerinde saçlarının sarı olacağına inanmaktadır. Cevdet yaşına rağmen çok olgun, gururlu bir çocuktur. Babasını aldatan, kandıran üvey annesi babasının çalıştığı yerin paralarını sevgilisiyle birlikte çaldığında, babasına üzülp bu yaşta hırsız denilmesini ve hapsilere düşmesini istemez ve suçu üstlenir. Hem bu süreçte hem de öncesinde okulu bıraktı işportacı oldu diye herkes Cevdet'in suçlu olduğuna inanır, mahalledeki kavgalarda bile hep Cevdet suçlu bulunur. Oysaki Cevdet hep gururu ve iyiliğı yüzünden suçlu durumuna düşmektedir. Toplum tarafından yaftalanır ve babası dâhil kimse sahip çıkmaz Cevdet'e. Ancak hapiste tanıştığı arkadaşının bulduğu avukat sayesinde hapisten kurtulur ve tüm gerçekler anlaşılır. Toplumun yarattığı sıkıntıların toplum tarafından bertaraf edilebileceğı üzerinde durulur ve suçun kişilerde değil sistemde aranması gerektiğini vurgular Suçlu romanı. 'Suçlu, insanların bozduğu dünyayı gene insanların düzene koyacağına inanan bir yazarın romanıdır her şeyden önce.'(Otyam Fikret ,1999) Orhan Kemal'in hemen hemen tüm eserleri gibi Suçlu' da da geleceğın aydınlık olacağını düşünürüz ve öyle de olur.

Tarihsel süreç içerisinde geçen yıllara meydan okuyarak hala güncelliğini korumaktadır. Orhan Kemal'in hikâyelerindeki çocuklar sanki her gün gazetelerde okuduğumuz çocuklar ya da sokağa

çıkığımız da göreceğimiz çocuklarıdır ve eğer 'Orhan Kemal'in kederden olma sokaklardan doğma çocuklarıyla tanışmışsanız ömür boyu onların gözyaşlarını omzunuzda, kirli bebek kokularını burnunuzda taşırsınız.'(Türker Yıldırım, 2010)

Sonuç

Hukukun gençleri olarak bizlerin öncelikle yargıda adaletin sağlanması için fikir üretme misyonu olmalı. Ancak yargıda adaletin var olabilmesi için sosyal adaletin ve fırsat eşitliğinin - sağlıkta, eğitimde, çalışma hayatında eşitliğin sağlanması gerekir. Zira eşitlik adaletin pekişmesinin başat noktalarından biridir.

Toplumsal ilişkiler göz önüne alındığında, kadın ve çocuğun bu eşitsizlik durumunun her zaman 'daha az eşit olan' , 'daha az hakkı olan ' tarafı olmuştur. Toplumsal cinsiyetin yüklediği roller gereği ekonomik bağımsızlığa sahip olamamanın, çalışma hayatında ayrımcı tutuma maruz kalmanın, siyasi katılımdaki düşük oranların baş rolü, namus cinayetlerinin mağdurları hep kadındır. Öyle ki aynı ekonomik şartlarda dahi olsalar yoksulluğun ceremesi kadında yoksunluk olarak tezahür eder.

Öyle ki kız çocukları bu eşitsizlik halinde en büyük payı almıştır. Kadın olmanın zorluklarını daha küçük yaşta okula gitmeye daha az hakları olduğu , erkek çocuklardan daha kısıtlı zamanda oyun hakkı olduğu düşünceleriyle yaşamaya başlarlar. Çocuklara yapılan yatırım toplumsal bir sorumluluk ve temel bir adalet ve eşitlik kuralıdır. Bir toplumun insan hakları bağlamında çocuğa bakış açısı o ülkenin refahı ile paraleldir, çocuklar geleceğe umutla bakabilmenin simgesidir.

Orhan Kemal de her zaman adaletten, sosyal adaletten yana olmuş, eserlerine hep bu perspektiften yaklaşmıştır. Sosyal adaletin var olmamasının yarattığı toplumsal ilişkileri ve sonuçlarını öykü ve romanlarında göstermiştir. Özellikle kadın ve çocukları başkahraman

olarak yazdığı eserleriyle adaletsizliği anlatmıştır. Orhan Kemal'in bir kitabına başladığımızda adalet yoksunluğunu okuruz ancak umudumuzu yitirmenin aksine geleceğe dair yeşeren umutla ve m¼cadele edebilme isteğiyle dolarak kapatırız kitabın kapağını.

Hepimizin özlemi barış içinde, insan haklarına saygı duyulan bir toplumdur. Barışın sağlanabilmesi için "Adaleti sağlama" ve "Adil olabilme" en önemli şarttır. Bu y¼zdendir ki insanlığın hakkettiği yaşam koşulları için hukukçular başta olmak üzere tüm insanlığın tıpkı Orhan Kemal gibi hayata sosyal adalet perspektifinden bakması gerekir.

Kaynakça

- Bingül, Ilyaz (2010) . Orhan Kemal Edebiyatında İşçi-Oluş(1) <http://www.orhankemal.org/links3/1151.htm> 4 Ocak 2010
- Bezirci,Asım (1984). *Orhan Kemal*.Tekin Yayınevi
- Özerinç Emine (2010). Orhan Kemal'in Fabrika ve Toprak İşçileriniKonu Alan Bereketli Topraklar Üzerinde, VukuatVar ve Hanımın Çiftliği Romanlarında Yapı, Temave Anlatım. *Doğu Akdeniz Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilimdalı Yüksek Lisans Tezi, Gazimağusa, Kuzey Kıbrıs*
- Kantarcı Aslı (2006)*Orhan Kemal'in Hikaylerinde Çocuk Tipleri*. Marmara Üniversitesi ,Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi İstanbul.
- Uslu A. Didem (2010). Sözcükler, *Romanının başlığını kadın ismi koymuş erkek yazarlarımızdan: Orhan Kemal ve Cemile'si* .Kasım-Aralık 2010/6
- Yarın daima güzeldir! 15 Eylül 2009, Evrensel.
- Onu okumak 'hayat'ı okumaktır . 11 Eylül 2009, Radikal Kitap Eki.
- Yitirilen Onur. 15 Nisan 2011, Radikal Kitap
- Kemal, O. Ekmek Kavgası ,
- Orhan Kemal İçin Notlar. - Haziran 2005 , Berfin Bahar / Sayı:88
- OTYAM F. *Arkadaşım Orhan Kemal*. Aksoy Yayınevi
- Orhan Kemal'in çocukları.06 Şubat 2010, Radikal.

